

Atlantis, Stockholm

© Översättning av Olof Hoffsten 2012

© Förord av Peter Luthersson

© Bokförlaget Atlantis AB 2012

Originalalets titel: *Down and out in Paris and London*

© the Estate of Eric Blair 1933

Första svenska utgåva 1973

Omslag och grafisk form: Christer Jonson

Typografi: Caslon Book BE

Papper: Munken Premium Cream

Tryckeri: Exaktaprinting AB, Malmö 2012

Bokbinderi: Förlagshuset Nordens Grafiska AB, Malmö

ISBN: 978-91-7353-579-3

www.atlantisbok.se

Förord

GEORGE ORWELLS *Nere för räkning i Paris och London* kan beskrivas som en journalistisk klassiker, ett framstående arbete i den deltagande observationens och det undersökande socialreportaget genre, en modell för senare exekutörer som Günter Wallraff och Barbara Ehrenreich. I sin bok berättar Orwell dels om en vistelse i Paris under tjugo månader 1928–1929, dels om den därpå följande flytten till London och första tiden där. I Paris har han periodvis svultit och periodvis hankat sig fram på jobb längst ner i hierarkierna på några restauranger och hotell. I London har han i väntan på ett utlovat arbete gått på luffen och lärt känna natthärbärgenas dystra miljö. Ingen läsare med hjärta i kroppen kan bli annat än drabbad av de redovisade erfarenheterna och realiteterna.

Dock har inte Orwell exakt berättat hur hans liv tedde sig under den aktuella perioden. Därom kan hans biografier ge besked. Hans utsatthet var inte fullt så stor som han låter påskina. Under de tjugo månaderna i Paris arbetade han i själva verket mestadels som privatlärare i engelska och tillbringade många tröstlösa timmar vid skrivmaskinen i ett förvisso påvert men befintligt hyresrum för att få liv i någon fiktion. I Paris hade han dessutom en moster, Nellie Limouzin, som vid behov kunde eller åtminstone hade kunnat hjälpa honom med ett mål mat

Försäljningen blev måttlig. Men författarbanan var anträd, och de journalistiska uppdragen blev fler. Sedan 1930 hade Orwell funnit utrymme i den litterära tidskriften *The Adelphi*, främst som recensent men också med »*The Spike*«, en med *Nere för räkning i Paris och London* tematiskt starkt förknippad, mycket suggestiv berättelse (den gången publicerad med författarnamn från dopattesten). Snart blev han kolumnist i *New English Weekly* och medarbetare i *Time and Tide* och den socialistiska veckotidningen *Tribune* (där han senare blev litteraturredaktör). Över huvud taget blev Orwell en aktör inom den brittiska vänstern, först löst anknuten till och sedan medlem i *Independent Labour Party*, en vänstersocialistisk organisation som under 1930-talet försökte skapa sig plats mellan Labour och kommunistpartiet. Orwells politiska ideal var en frihetlig socialism, vilken han tänkte sig som en planekonomi som inte berövade individen existentiella och intellektuella vägval. Gollancz uppmuntrade honom att skriva ännu ett socialreportage, *Vägen till Wigan Pier*, om levnadsvillkoren för industriarbetare i Lancashire och Yorkshire i norra England. Den boken kom ut 1937.

Vid tidpunkten för utgivningen hade de två månader som Orwell tillbringade i Wigan föregående vår redan överskuggats av en mer omtumlande erfarenhet, den av striderna i spanska inbördeskriget. Orwell hade begivit sig till Barcelona och anslutit sig till det icke-stalinistiska *Partido Obrero de Unificación Marxista* (POUM). Han blev efter en tid skottskadad vid fronten och vårdades på sjukhus i Lleida, en ort där två tredjedelar av alla präster kom att mördas av kommunisterna. När dessa satte igång med utrensningar också av medlemmar av POUM och andra oberoende grupperingar, vilka ju var motståndare till Franco och allierade med kommunisterna på regeringssidan, flydde Orwell via Paris till London, klar över att det pågick ett

inbördeskrig inom inbördeskriget. Även i London blev han inlagd på sjukhus, nu på grund av tuberkulos, en sjukdom som han sannolikt hade dragit på sig under de vistelser i ohälsosamma miljöer som låg bakom *Nere för räkning i Paris och London*. På sjukhuset skrev han *Hyllning till Katalonien*, en redogörelse för sina spanska erfarenheter och en glödande vidräkning med stalinismen. För att få sitt manuskript utgivet var Orwell nu tvungen att vända sig till Secker & Warburg. Victor Gollancz hade nämligen refuserat, störd över att stalinismen plötsligt framstod som ett lika stort ont och ett lika stort hot som fascismen.

»Varje allvarligt menad rad som jag har skrivit sedan 1936 har – direkt eller indirekt – skrivits *mot* totalitarism och *för* demokratisk socialism, sådan jag förstår den«, konstaterar Orwell 1946 i essän »Why I Write«. De händelser som han bevittnade i Spanien präglade med andra ord hela fortsättningen av hans liv och gärning. Han kom att rastlöst reflektera över kommunismens eller realsocialismens väsen. Ur reflektionerna växte de två romaner som gjorde Orwell till en av 1900-talets mest lästa och omtalade författare, *Djurens gård* och 1984. Totalitarismens praktiska verkningar ges konkretion i en djurfabel och i en dystopi. När manuskriptet till *Djurens gård* fullbordades 1944 hade icke desto mindre förlagstrubbel vidtagit. Secker & Warburg, som under Fredric Warburgs kloka och kraftfulla ledning profilerade sig som ett förlag som drog i härnad inte bara mot fascism utan också mot kommunism, hesiterade. Victor Gollancz refuserade, likaså T. S. Eliot, båda med invändningen att Orwells roman utgjorde ett angrepp på en allierad stat i andra världskriget, Sovjetunionen. Till sist gav Secker & Warburg ändå klartecken, och i augusti 1945 – när kriget i Europa var till ända – utkom *Djurens gård*. Och det var Secker & Warburg som i juni 1949 gav ut 1984.

Reflektionerna över kommunismens eller realsocialismens väsen påverkade också Orwells icke-litterära agerande. I Tribune, som stod partipolitiskt fri, kunde han medverka och medarbeta. Men han kunde inte kvarstå som medlem i Independent Labour Party. Förvisso hade han till en början, när konflikten mellan Storbritannien och Tyskland var påtaglig men innan krig utbrutit, delat partiets pacifism. Molotov–Ribbentrop-pakten och krigsutbrottet fick Orwell att i detta avseende göra helt om. Trots allt är man tvungen att »försvara det dåliga mot det värre«, fastslog han. I fortsättningen äcklades han av de forna partikamrater som beskrev kriget som en konspiration för att bevara kapitalism och imperialism. Han anslöt sig till hemvärdet, och efter kriget drog han sig inte för att till utrikesdepartementets propagandaavdelning rapportera personer som tillhörde en femte kolonn.

Det är förstas dessa båda romaner, *Djurens gård* och 1984, och detta agerande vid krigsutbrottet som irriterar Edward Said och hans gelikar. Orwell måste misskrediteras för att hans kritik av kommunismen eller realsocialismen ska kunna avföras. *Nere för räkning i Paris och London* får tjäna som förevändning. Said mässar: »Orwell hade inte den minsta rätt att fördöma socialismen *inifrån*. Han visste ingenting om vare sig Marx eller de omfattande marxistiska och socialistiska traditionerna.« Att Orwells ståndpunktstagande för »det dåliga mot det värre« innebar ett försvar av det brittiska imperiet mot förmenta frihetskämpar som inte drog sig för att göra gemensam sak med nazismen, med stormuftin av Jerusalem Mohammed Amin al-Husseini som prominent exempel, har förstas likaledes varit stötande för Said, även om han försiktigtvis undviker att beträda detta minerade område i sin essä om uselheten hos *Nere för räkning i Paris och London* och dess författare. Han nöjer sig med att låta som ett eko av det brittiska kommunistpartiets

mångåriga generalsekreterare Harry Pollitt, som när det begav sig (1937) avfärdade Orwell som »en desillusionerad liten medelklasspojke«.

Vilka litterära förebilder hade då den författare som redan med sin debutbok skapade en för somliga så provocerande rak och direkt stil och ett så anstötligt perspektiv på de förhållanden han skildrar? Beträffande *Nere för räkning i Paris och London* åberopar Orwell gärna Jack London, den långt in på 1900-talet enormt populära amerikanske äventyrsförfattaren, och hans atypiska reportagebok *Avgrundens folk* (1903), en målning av livet i East End i London grundad på författarens närvaro och delaktighet. Ska man skildra hur det är att sova i en gränd under bar himmel, resonerade London, kan det inte vara fel att själv ha prövat att göra det. Mer allmänt refererar Orwell upprepade gånger till George Gissing, »den kanske bäste romanförfattare England har fått fram«. Gissing är »fattigdomens krönikeskriivare«, med blick för samhällets »fulhet, tomhet och grymhet«. Vad som fördelaktigt skiljer honom från sina kolleger är att han inte uppvisar ett uns av »den brittiske författarens förbannelse«, fallenheten för humor, detta »att ha lika svårt att avstå från en kvickhet som många har att avstå från en öl«. Gissing upprätthåller hög moral utan att någonsin vara moraliserande. Han gör det genom att lita på ögats vittnesbörd, genom att aldrig skyla över någonting med burleskeri, genom att vara sann.

För egen del associerar jag berättarrhållningen i *Nere för räkning i Paris och London* framför allt till två långt monumentalare verk i den amerikanska 1800-talslitteraturen, närmare bestämt i dess frihetstradition, nämligen till Herman Melvilles *Moby Dick* (1851) och Henry David Thoreaus *Walden* (1854). Hos Orwell finns samma redovisningsiver som hos Melville och Thoreau, samma dragning till systematik och uppräkningsar, samma fascination inför det verkliga. Där Melville utförligt och

i detalj ägnar sig åt valfångstens värld, åt de olika valarterna, åt harpunernas och fångstlinornas typologi, åt jaktens och slaktens stadier, och där Thoreau ägnar sig åt det ensliga skogslivets universum, åt umgänge med diverse djurarter, åt villkoren för enkel byggnation och uppvärmning, åt bönodlingens och isförvarandets mödor, där ägnar sig Orwell åt fattigdomens landskap, åt hackordningen bakom kulisserna i en restaurang eller bland tiggare på gatan, åt berusningens faser och undernäringens kroppsliga verkningar, åt hemlöshetens genusstatistik och bruket av slangord och svordomar bland samhällets olycksbarn. Kanske är det avgörande, här som hos Gissing, just detta att upprätthålla moral genom att helt enkelt vara sann.

Orwell kunde vara mycket drastisk mot den idkare av någon konstart som han uppfattade som omoralisk. Alldeles lysande är en alldeles obarmhärtig betraktelse över Salvador Dalí från 1944. Dalí försöker, förklarar Orwell, förolämpa det friska och anständiga för att i stället förgifta livet självt. Han uppträder i skydd av konstens frihet men missbrukar denna frihet å det grövsta: »Bara uttala det magiska ordet 'konst', och allting är ok. Ruttna lik med sniglar som kryper på dem är ok, att sparka små flickor i huvudet är ok, till och med en film som *L'Age d'Or* är ok. Det är också ok att Dalí i årtal lever högt på Frankrikes bekostnad men slinker iväg som en råtta när Frankrike är illa ute.« Enligt den ordning som de intellektuella kulturbolsjevikerna har etablerat, noterar Orwell med avsky, röjer envar som reagerar mot dylikt endast sin egen brist på estetisk förfining. Men att skada och för chockerandets skull chockera människor är faktiskt förkastligt, oavsett med vilken konstnärlig fingerfärdighet det sker. »Man måste kunna hålla två saker i huvudet samtidigt«, skriver Orwell, »att Dalí är en skicklig målare och en vedervärdig människa.«

Att vara ideologiskt svårfångad men moraliskt orubblig fram-

står som kännetecknande för Orwell. Rudyard Kipling måste med sina djungelböcker och just-så-historier ha varit en inspirationskälla för upphovsmannen till *Djurens gård*, och Orwell ägnade år 1942 en lång och briljant essä åt Kipling. Ideologiskt framstår Kipling förstas som allting Orwell inte vill vara. Kipling är »en chauvinistisk imperialist«, ja, »den brittiska imperialismens profet under dess expansiva fas«. Kipling identifierar sig med de styrande i samhället och gör deras synvinkel till sin. Som författare kan Kipling vara vulgär och i sina motivval rentav visa en dragning till sadism. Men, men, men. Orwell ser också något annat. Kipling var inte cynisk. Han trodde fullt och fast att imperialismen var »ett slags kraftfullt evangeliserande«, där man riktade en bössa mot de infödda och införde »lag« och gav dem »vägar, järnvägar och en domstolsbyggnad«. Och eftersom Kipling ser allting ur de makthavandes synvinkel, »äger han något som 'upplysta' människor sällan eller aldrig äger, nämligen en känsla av ansvar«. De makthavande måste ju till skillnad från de oppositionella ta itu med saker och ting, hantera kniviga frågor, fatta beslut, vilket av nödvändighet tillför realism, en realism som saknas hos »alla vänsterpartier i högt industrialiserade länder« men som återklingar hos Kipling. Och Kipling förstår sig i kraft av denna realism också på villkoren för enskilda män i kolonial tjänst, de ofta hårda och otacksamma villkoren i vardagen, stegrade till ett maximum när en soldat måste göra vad en soldat måste göra. Kipling vet att en kula är en kula och att den sårar. Han betraktar aldrig strider som om de vore fotbollsmatcher. Och Orwell stannar inte ens här. Han noterar att Kiplings realistiska blick kan vara ifrågasättande. »Få personer som har kritiserat England inifrån har fällt besakare omdömen än denne förhärdade patriot.« Kipling är, för att använda Orwells favoritkategori, anständig, *decent*, just det som Dalí inte är.

Kanske skulle man rentav kunna hävda att Orwell och Kipling bar på en likartad vision, att det fanns en överensstämmelse mellan den potential som Orwell såg i den frihetliga socialismen och Kipling i det brittiska imperiet. Där bortom, i framtiden men inte våldsamt avlägsen, hägrade en världsstat där alla medborgare var fria och jämlika. Inte att undra på att Edward Said blir så förbittrad att han drar till med att Orwell hamnar i »en ideologi av den medelmåttiga varianten under rubriken 'vårt sätt att leva' som åtminstone i USA har snofsats upp till 'nykonservatism'«. Detta strategiska skitprat (jag ber om ursäkt för att det inte finns något lämpligare uttryck än detta fula) tar emellertid inte en millimeter från Orwells storhet. Hans iakttagelser i *Nere för räkning i Paris och London* är lika autentiska som hans tuberkulos. Och med sin egen attityd som måttstock mäter han andra. Aldrig och ingenstans låter han ideologisk följsamhet gå före en bedömning av moralisk halt och grad av sannfärdighet. I stället för att ansluta sig till den förtjusning i vrede och hat som blev så populär under 1900-talet bekände sig Orwell till samkänslan mellan vanligt hyggligt folk i alla länder och kulturer, kärnfullt beskriven, redan under hans glansdagar, i intellektuellt tongivande kretsar av daterade författare som Robert Louis Stevenson och Verner von Heidenstam.

Är detta konservatism? Ja, de där illvilliga bedömarna kan naturligtvis larma och göra sig till över det faktum att det var sådana som Evelyn Waugh, Cyril Connolly och Orwells gamle lärare på Eton Anthony Gow som under den sista sjukdomstiden besökte författaren eller över det faktum att Orwell på egen begäran fick en kyrklig begravning sedan han dött den 21 januari 1950, endast 46 år gammal. Men etiketten »konservativ« passar lika illa som varje annan etikett. En annan besökare vid sjukbädden, T. R. Fyvel, Orwells efterträdare som litteraturredaktör i Tribune och en av upphovsmännen till tidskriften

Encounter, omvittnar i en levnadsteckning över Orwell att denne »in i det sista förblev sitt eget omisskännliga, omutliga, originella och excentriska jag« trogen. Det är en karakteristik som säkert lite till mans kan göra en självkritisk och en smula avundsjuk. Orwells ogrumlade öga är så stimulerande och inspirerande, i *Nere för räkning i Paris och London* och annorstädes. Självklart är hans exempel lika aktuellt som någonsin, ibland också hans iakttagelser. I en krönika i Tribune i januari 1944 attackerar han inledningsvis »den brittiska intelligentian« för att den »omkring 1940« har »vänt sig bort från demokrati« och hamnat i »oblyg beundran av totalitarism«. Därefter lokaliserar han ett större framtida hot mot det goda och öppna samhället, nämligen att direktörerna, näringslivsmänniskorna, företrädarna för »the 'managerial' class«, kan föra oss alla »till en del helvetiska platser innan de förstör sig själva«, detta genom att inte fästa sig vid med vem man gör affärer, att för egen vinning stärka stater som saknar – anständighet.

PETER LUTHERSSON

Utgåvorna av Orwelltitlar i svensk översättning har genom åren blivit många.

Olof Hoffstens översättning av *Nere för räkning i Paris och London* utkom första gången 1973 på Rabén & Sjögren. Atlantis håller ständigt *Djurens gård* (översättning av Jan Wahlén) och 1984 (översättning av Thomas Warburton) i tryck. Av den förra säljer förlaget i genomsnitt 250 exemplar i månaden, av den senare 500. I klassikerserien »Atlantis väljer ur världslitteraturen« ingår *Hyllning till Katalonien* (översättning av Ingemar Johansson). I samma klassikerserie återfinns för övrigt också en titel av den av Orwell så högt skattade George Gissing, *Vid Joniska havet* (översättning av Christina Sjöholm).

När dessa rader skrivs är *Nere för räkning i Paris och London* på god väg att bli film. Regissör är Kevin Macdonald, bekant genom filmer som *The Last King of Scotland* och *State of Play*. Nämnas kan också att Ken Loach i filmen *Land and Freedom* har skildrat det skeende som fick så stark betydelse för Orwell, nämligen kommunisternas utrensning av anhängare till POUM och andra oberoende grupperingar på regeringssidan i spanska inbördeskriget.

O fattigdom, all smäleks bittra rot!
Chaucer

I.

Rue du Coq d'Or, Paris, klockan sju på morgonen. En rad ursinniga, kvävda skrik nerifrån gatan. Madame Monce, som ägde hotellet mittemot mitt, hade gått ut på trottoaren för att ta itu med en gäst tre trappor upp. Hon hade träskor på sina bara fötter, och hennes gråa hår föll fritt.

MADAME MONCE: »*Salope! Salope!* Hur många gånger har jag sagt åt er att inte mosa löss på tapeterna? Inbillar ni er att ni har köpt hotellet, va? Varför kan ni inte kasta ut dom genom fönstret, som alla andra? *Putain! Salope!*«

KVINNAN TRE TRAPPOR UPP: »*Vache!*«

Därefter en hel mångstämmig kör av skrik, då fönster slogs upp på vardera sidan och halva gatan blandade sig i grälet. Det tystnade tvärt tio minuter senare, när en kavalleriskvadron red förbi och folk slutade att gasta för att se på dem.

Jag antyder den här scenen bara för att förmedla något av stämningen på Rue du Coq d'Or. Inte så att gräl var det enda som hände där – men trots allt, vi klarade oss sällan genom morgonen utan åtminstone ett utbrott av det här slaget. Gräl, och gatuförsäljares ödsliga rop, och barnens tjut när de sparkade apelsinskal över kullerstenarna, och nattetid högljudd sång och den sura stanken från sopkärrorna utgjorde gatans atmosfär.

Det var en mycket smal gata – en ravin av höga, spetälska hus som krängde mot varandra i underliga ställningar, som om de alla hade stelnat när de höll på att rasa ihop. Alla husen var hotell och fullpackade upp till takpannorna av inneboende, till största delen polacker, araber och italienare. Nedanför hotellen låg små *bistros*, där man kunde suppa sig full för en summa mot-

svarande en shilling. På lördagskvällarna var omkring en tredjedel av kvarterets manliga befolkning full. Man slogs om kvinnor, och de arabiska rallare som bodde på de billigaste hotellen brukade ligga i mystiska fejder och utkämpa dem med stolar, och någon gång med revolverar. På natten patrullerade poliserna gatan bara två och två. Det var ett tämligen bullersamt ställe. Och ändå bodde mitt i stojet och smutsen de vanliga hyggliga franska butiksägarna, bagarna, tvätterskorna och liknande människor, som höll sig för sig själva och i all tysthet samlade små förmögenheter. Det var en riktigt representativ slum i Paris.

Mitt hotell hette Hôtel des Trois Moineaux. Det var ett mörkt, fallfärdigt kyffe i fem våningar, av trä mellanväggar uppdelat i fyrtio rum. Rummen var små och ingrott smutsiga, för det fanns ingen tjänsteflicka och Madame F., *la patronne*, hade inte tid att göra rent. Väggarna var tunna som tändstickor, och för att dölja springorna hade de täckts med lager på lager av skära tapeter, som hade lossnat och härbärgerade oräkneliga vägglöss. Uppe vid taket marscherade hela dagen långa rader av vägglöss, som soldatkolonner, och på natten kom de ner, glupande hungriga, så att man måste stiga upp med några timmars mellanrum och slå ihjäl hekatomber av dem. Ibland när lössen blev för svåra brukade man bränna svavel och driva dem in i rummet intill, varpå grannvärdinnan svarade med att låta röka *sitt* rum och driva lössen tillbaka. Det var ett smutsigt tillhåll, men hemtrevligt, för Madame F. och hennes man var hyggliga människor. Rumshyran varierade mellan trettio och femtio francs i veckan.

De inneboende var en rörlig skara, till stor del utlänningar, som brukade uppenbara sig utan bagage, stanna en vecka och sedan försvinna igen. De var av alla de slag – skomakare, murare, stenhuggare, rallare, studerande, prostituerade, lumpsamlare. Några av dem var fantastiskt fattiga. I ett av vindsrummen